

# **Mormonismen tutkimus Suomessa: Kirjallisuutta, tutkimusideoita ja lähteitä**

KIM ÖSTMAN

## **Johdanto**

Kirkkojen ja uskonnollisten liikkeiden tutkimus on tutkijapositionista ja organisaatiopoliittisista seikoista johtuen aina altis tendenssimäisille ja valikoiville esityksille. Mormonismi ei muiden uskontojen tavoin ole säästynyt tältä haasteelta. Aikaisemmin erityisesti historian tutkimuksessa epäsuorasti käsitellyt kysymykset olivat usein uskonnollis- tai ontologisia laatuja ja liittyivät mormonismen perimmäiseen totuuteen tai virheellisuuteen. Täten jotkut tutkijat pyrkivät käyttämään tuloksiaan osoittaakseen mormoniuskonnon harhaiseksi, kun taas toiset pyrkivät rakentamaan apologioita osoittaakseen mormonismen olevan ainoa Jumalan valtuuttama uskonto. Yksinkertaistettua metaforaa käyttäen voisi sanoa, että varhaiset kirjoitukset polarisoituivat usein hegeliläisiin teesiin ja antiteesiin kategorioihin.

Ajan myötä mormonismen tutkimus on kuitenkin kokenut selvän muutoksen ja kypsymisen. Tämän johdosta yhä useammat tutkijat pyrkivät analyyttiseen synteesiin, jolla ei ole tekemistä uskonnollisten totuusvaateiden kanssa ja joka perustuu laajalle kirjolle luotettavia lähteitä ja metodeja. Historiallisten tutkimusten parissa tämä muutos on tapahtunut erityisesti 1950-luvun

jälkeen (Smith 1992, Walker et al. 2001). Tuon ajan jälkeen mormonismi, ja erityisesti sen suurin haara Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko, on enenevässä määrin tullut mielenkiintoiseksi tutkimuskohteeksi itsenäisenä uskonnollisena traditiona muiden joukossa.<sup>1</sup> Mormonismin tutkimuksesta (engl. Mormon studies) on viime aikoina syntynyt pieni akateeminen kenttä, johon liittyy kasvava tutkimuskirjallisuus (Annus 2006) ja institutionaalisia kehitysaskelaita joissakin yliopistoissa. Tästä huolimatta jäljellä on vielä perustavaa laatua olevia ongelmia, jotka liittyvät akateemisesti pulmalliseen uskon ja tieteellisen tutkimuksen yhtymäkohtaan. Nämä ongelmat on ratkaistava tyydyttävällä tavalla, jotta kenttä voi kehittyä vahvemmaksi (Perry 2006).

Mormonismin tutkimus keskittyy yleensä myöhempien aikojen pyhiin joko itsenäisenä aiheena tai ehkä hedelmällisemmin tapaustutkimuksena, joka tuo ymmärrystä laajempiin kysymyksiin tai auttaa uusien teorioiden muodostuksessa. Kiinnostusta mormoneja kohtaan on osoitettu esimerkiksi sosiologian, historiantutkimuksen, antropologian, psykologian sekä tietenkin yleisen uskontotieteen ja teologian alalla. Esimerkiksi uskontososiologi Rodney Stark on käyttänyt mormonismia tapaustutkimuksena kehittäessään joitakin uskonnollisiin liikkeisiin ja niiden kasvuun liittyviä yhteiskuntatieteellisiä teorioitaan (Stark 2005). Mormonismi on myös mm. antanut vahvistusta teorioille, joiden mukaan uskonnollisten liikkeiden kehityskaari ei aina kuljekaane yksisuuntaisesti kultista laitoskirkon suuntaan, kuten jotkut tutkijat aikaisemmin esittivät (Mauss 1994).

Mormonismia käsittelevä tutkimustyö on osittain koottu bibliografiseen muotoon. Kaikkein tärkein näistä kokoelmista on vuosituhannen vaihteessa julkaistu hieman yli 1000-sivuinen teos (Allen et al. 2000). Se sisältää aihettain järjestettyjä luetteloita sekä uskonnollisesti värittyneistä että tieteellisistä lähtökohdista tehdyistä tutkimuksista, enimmäkseen historiaan liittyvistä aiheista. Se sisältää kuitenkin myös yli 100-sivuisen liitteen yhteiskuntatieteellisestä tutkimuskirjallisuudesta (Mauss & Reynolds 2000). Tämä bibliografia on tärkeä lähtöpiste tutkijalle, joka haluaa saada laajemman kuvan mormonismin tutkimuksesta. Nykyisin se on saatavilla hakufunktion kera päivitettyssä muodossa internetissä (ks. <http://mormonhistory.byu.edu>).

---

<sup>1</sup> Termit ”mormonismi”, ”mormoni” ja ”myöhempien aikojen pyhät” viittaavat tässä artikkelissa Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkkoon ja sen jäseniin. Tarkemmin käytettynä termi ”mormonismi” viittaa kaikkiin Joseph Smithin vuonna 1830 perustamasta kirkosta polveutuviin uskonnollisiin traditioihin.

Suurin keskus mormonismien tutkimukselle on Brigham Youngin yliopisto. Se on Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon omistama ja sijaitsee Utahin osavaltiossa Yhdysvalloissa. Siellä tehdään mormoneihin liittyvää tutkimusta mm. historian, teologian ja sosiologian aloilla (ks. <http://mormonstudies.byu.edu>). Tutkimus siellä on kuitenkin joiltakin osin ongelmallista akateemista vapautta rajoittavasta MAP-kirkon vaikutuksesta johtuen. Toinen mormonismien tutkimuksessa profiliaan nostava laitos on Claremont Graduate University Kalifornian osavaltiossa. Yliopiston uskontotieteen ja teologian osasto on osana suurempaa hanketta käynnistämässä Mormon studies -ohjelman ja perustamassa oppituolin sitä hoitamaan. Brigham Youngin yliopistoon verrattuna Claremont on sekulaari koulu ja lähestyy aihetta siten erilaisista lähtökohdista.

Muita mormonismien tutkimukseen liittyviä ohjelmia kehittäviä instituutioita ovat mm. Utahin valtionyliopisto (Utah State University) sekä Utah Valley State College. Euroopassa professori Douglas J. Davies Durhamin yliopistossa Englannissa on tutkinut mormonismia laajasti (mm. Davies 2000; 2003) ja antanut oppilailleen mahdollisuuksia tutkia sitä.

Tämän lyhyen yleiskatsauksen taustoittamana kartoitan tässä artikkelissa mormonismien tutkimusta Suomessa. Aloitan käsittelemällä jo tehtyjä tieteellisiä töitä, jotka ovat pääasiassa läpikäyneet ainakin jonkinlaisen vertaisarvioinnin. Mainitsen kuitenkin myös joitakin tulevalle tutkimukselle tärkeitä tunnustuksellisia lähteitä. Tarkoitukseni ei ole arvioida tutkimusten sisältöä tai tulosten korrektiutta; sen sijaan pyrin antamaan yleiskuvan käsitellyistä aiheista, kysymyksenasetteluista sekä tutkimusten tuloksista. Tehdyn tutkimuksen valossa esitän sen jälkeen joitakin ajatuksia kysymyksistä, joihin tuleva tutkimus voisi paneutua. Lopuksi teen katsauksen niihin arkisto- ja primaarilähteisiin, joita suomalaisen mormonismien tutkimukseen on käytettävissä. Myöhempien aikojen pyhät ovat aina olleet ahkeria tekemään muistiinpanoja, ja tulevien tutkijoiden käytössä on siten runsaasti lähes neitseellistä lähdemateriaalia.

### **Tutkimuskirjallisuus**

Suurin puute suomenkielisessä kirjallisuudessa lienee kattavan mormonismia käsittelevän perusteoksen puuttuminen. Joitakin suomalaisia yleisesityksiä on kuitenkin olemassa. Yksi varhaisimmista tekee katsauksen MAP-kirkon historiaan, perusoppiin sekä kirkon suomalaiseen manifestaatioon (Corander 1981a). Kirjoitus perustuu vuonna 1979 pidettyyn

ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä käsitelleeseen seminaariin. Uusimmat tässä mainittavat yleisesitykset ovat Suomen uskonnollista kenttää kartoittavissa teoksissa (Heino 1984, 148–154; 1997, 181–188). Nämä uudemmat tekstit keskittyvät lähinnä kirkon syntyhistoriaan, uskonkäsitelyyn ja organisaatioon ja kertovat mormonien suhtautumisesta yhteiskuntaan ja muihin kirkkokuntiin. Yleisesitysten suppeuden vuoksi tutkijan on kuitenkin yleensä käännyttävä englanninkielisen materiaalin puoleen saadakseen perinpohjaisen yleiskuvan.

Yleisesitysten pienestä määrästä huolimatta joko Suomessa tehtyä tai Suomeen liittyvää mormonismia tutkimusta on olemassa jonkin verran, ja tätä tutkimuskirjallisuutta esitellään seuraavassa. Kirjallisuus koostuu tieteellisistä artikkeleista ja eriasteisista opinnäytetöistä. Tilan puutteen vuoksi ei ole mahdollista käsitellä ja vertailla näitä tutkimuksia tyhjentävästi. Tästä huolimatta pyrin esittelemään pääteemat ja tulokset artikkeleista sekä lähinnä pro gradu -tason töistä.

### *Teologia*

Mormonismia tutkitaan Suomessa osin keskittynyt MAP-kirkon teologiaan sekä teoreettisella että sen käytännön toteuttamisen tasolla. Yleiskuvan antavat tutkimukset (Huttunen 1965; Uljas 1988; Kuuva & Lindahl-Kaipia 1990) keskittyvät mormonien teologian pääpiirteisiin käsityksineen elämän tarkoituksesta, pelastuksesta ja tuonpuoleisesta. Uljaksen tutkimuksesta nousee selkeästi esiin myöhempien aikojen pyhien käsitys ”pelastussuunnitelmasta”, ihmisen olemassaolon kaaresta, ts. mitä tapahtui ennen tätä elämää, miksi ihminen on tässä maailmassa, kuinka toimia täällä sekä mihin ihminen menee tämän elämän jälkeen.

Mormonit uskovat Jumalan ilmoittavan tahtonsa kirkon presidenttinä toimivalle profeetalle aivan kuin Vanhan testamentin profetoille. Tämä usko ”jatkuvaan ilmoitukseen” on selitys joillekin innovatiivisille opeille, jotka asettavat mormonit erilleen muusta kristikunnasta. Eräässä pro gradu -työssä tarkastellaan moniavioisuuden lakkauttamiseen ja mormonipappeuden antamiseen tummaihoisille liittyviä reformatorisia ilmoituksia sekä perhearvoihin liittyvää virallista julistusta (Lamminpää 2002). Tutkimus kartoittaa haastatteluiden avulla turkulaisten mormonien käsityksiä näistä ilmoituksista ja niiden merkityksistä. Lamminpään mielestä jatkuva ilmoitus toimii strategiana, jonka avulla MAP-kirkko voi muuttua ja sopeutua uusiin yhteiskunnallisiin oloihin menettämättä joustavan teologisen struktuurinsa integriteettiä.

Yksi selkeä esimerkki mormonien uskosta tähän nykyaikaiseen ilmoitukseen on kirkon ensimmäisen profeetta-presidentti Joseph Smithin tekemä raamatturevisio. Elämänsä aikana Smith tunsin innoitusta tehdä muutoksia Raamatun tekstiin, ja tuloksena syntyi nk. Joseph Smithin raamatunkäännös tai Inspiroitu versio.<sup>2</sup> Suomessa on tutkittu mormonismia myös valottaen Joseph Smithin suhdetta Raamattuun (Räisänen 1984a; 1984b; 1997). Tutkimus käsittelee Smithin tekemiä muutoksia ja toteaa joidenkin niistä olevan naiiveja, toisten antaessa mielenkiintoisia ratkaisuja kristinuskon perinteisiin teologisiin ongelmiin. Räisäsen mukaan teologit voivat tutkimuksessaan hyötyä Smithin ratkaisujen ja niiden pohjalla olevien kysymysten pohtimisesta.

Toinen nykyaikaisen ilmoituksen kautta mormonismien opetuksiin tullut piirre on ”Viisauden sana”, eräänlainen mormonien noudattama terveysohje, joka samalla toimii rajojenylläpitemekanismina. Suomalaisessa tutkimuksessa on jonkin verran kartoitettu mormonien suhtautumista terveyteen ja elämäntapoihin (Roto et al. 2000). Kolmen lääkärin yhteinen kirjoitus sisältää mm. yhteenvedon vuosien varrella tehdyistä tutkimuksista, joissa on analysoitu Viisauden sanan mukaan elämisen tuomia terveysvaikutuksia. Tutkimukset koskevat lähinnä amerikkalaisia mormoneja, vaikkakin jotkut niistä käsittelevät myös muita maantieteellisiä alueita.

Viimeinen tässä mainittava mormonismien teologinen erityispiirre on oppi temppelistä, jotka eroavat tavallisista mormonien seurakuntakeskuksista. Ensimmäinen tällainen temppeli Suomessa on hiljattain rakennettu Espooseen. Suomalaisessa tutkimuksessa on annettu temppelistä yleisesitys, joka kuvaa temppelien merkitystä mormonismille sekä temppelin ja siihen liittyvien uskonnollisten toimitusten taustalla olevaa teologiaa ja käytännön toteutusta. Lisäksi kuvataan lyhyesti suomalaisten mormonien suhdetta temppelisiin (Östman 2006). Tätä tutkimusta voisi jatkaa esimerkiksi käsittelemällä temppelissä vierailua pyhiinvaellusmatkan perspektiivistä.

Teologian parissa on edellä esiteltyjen aiheiden lisäksi tutkittu mm. Mormonin kirjan tulkintaa (Mikkola 1998) sekä pyhien kirjoitusten käyttöä suomalaisessa mormoniseurakunnassa (Kvist 1974).

---

<sup>2</sup> Termi ”käännös” on harhaanjohtava, koska Smith ei käyttänyt alkuperäiskielillä olevia tekstejä tuottaessaan revisionsa. Joseph Smithin revisio ei ole myöhempien aikojen pyhien virallinen Raamattu-versio; mormonit käyttävät esimerkiksi Suomessa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 hyväksymää kirkkoraamatua.

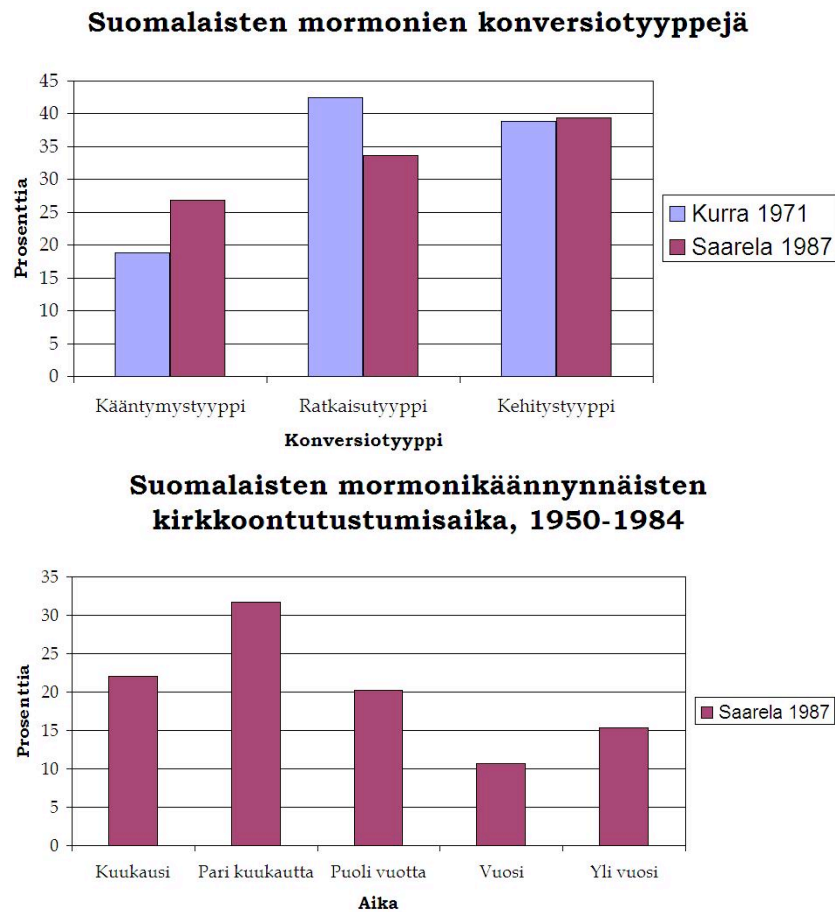
*Sosiologia*

Sosiologisissa tutkimuksissa myöhempien aikojen pyhiä ja heidän kirkkooan on käsitelty sekä organisaatio- että yksilötasolla. Ann-Catrin Kaski käsittelee omassa uskontososiologisessa pro gradu

-työssään MAP-kirkkoa organisaatiotasolla, kuvaillen sekä sen struktuuria että sen henkilö- ja taloudellisia resursseja (Kaski 1984). Työ on osin ankkuroitu kirkon tilanteeseen Suomessa.

Pienempi työ on pohtinut MAP-kirkon asemaa uskonnollisten yhteisöjen typologisoinnin näkökulmasta (Kylmä 1970). Risto Kurra taas pohti omassa pro gradu -tutkielmassaan osaksi mormoniorganisaation julkisuuskuva vuosien 1946 ja 1968 välillä Suomessa ilmestyneiden sanomalehtikirjoitusten kautta (Kurra 1971). Hänen mukaansa poliittinen vasemmisto ja muiden uskontokuntien lehdet suhtautuivat mormoneihin tuona aikana kaikkein negatiivisimmin, kun taas suuret päivälehdet olivat asiallisimpia uutisoinnissaan.

Kurran työn pääpaino on kuitenkin yksilötasolla. Eri puolilla Suomea toteutetun kyselyn (n = 209) avulla kerätyn materiaalin kautta tutkitaan lähinnä kääntymystä ja kirkon jäsenistön ortodoksisuutta. Ortodoksisuuden taso on Kurran tulosten mukaan liitoksissa mm. jäsenen ikään ja perhesuhteisiin. Clarkin konversiotyyppitypologian pohjalta 19% käännynnäisistä oli kääntymystyyppiä, 42% ratkaisutyyppiä ja 39% kehitystyyppiä. Tuloksia voidaan verrata MAP-kirkon Tampereen vaarnasta (seurakunta-astetta seuraavaksi suurempi hallinnollinen alue) noin 15 vuotta myöhemmin kerättyyn materiaaliin (n = 267), jossa vastaavat luvut olivat 27%, 34% ja 39% (Saarela 1987). Tämä myöhempi tutkimus analysoi myös mm. kirkkoon tutustumisajan pituutta käännynnäisten keskuudessa. Suurin osa käännynnäisistä oli tutustunut mormonismiin korkeintaan kahden kuukauden ajan kääntyessään. Osa Kurran ja Saarelan tuloksista on koottu kuvaan 1.



Kuva 1. Suomalaisten mormonikäännynnäisten (a) konversiotyyppijakaumia sekä (b) tutustumisajan pituus.

Suomessa on tutkittu myös MAP-kirkon sosialisatioprosesseja, joiden kautta yksilö sisäistää kirkon ja sen jäsenten odotetut toimintatavat (Taskinen 1994). Työ sijoittuu uskontoantropologian alaan, mutta se on tässä katsauksessa sisällytetty sosiologian alle selkeiden liittymäkohtien vuoksi. Tutkimus kuvaa sosialisatioprosesseja sekä yksilön sukupuolen että kirkkoonliittymisiän mukaan. Yksilö toimii Taskisen mukaan näissä prosesseissa kirkon maallikkoluonteen vuoksi sekä sosiaalistajana että sosiaalistettavana. Työssä pyritään myös käyttämään systeemiteoreettista ajattelumallia sosialisatioprosessien eri virallisten ja epävirallisten vaiheiden ja mahdollisten tulosten kuvaamisessa.

Konversion ja sosialisatian lisäksi Suomessa on tutkittu myös mormoni-dekonversiota, vaikkakaan ei suomalaista aineistoa käyttäen (Lehto 2000). Sen sijaan lähdemateriaalina on käytetty entisten mormonien ylläpitämällä kansainvälisellä internet-sivustolla säilytettäviä poiskääntymiskertomuksia (n = 84). Suurin osa näistä on yhdysvaltalaisen henkilöiden

kirjoittamia. Lehto käyttää pro gradu -työssään teoreettista roolistapoistumisprosessin kaaviota ja pyrkii mm. sovittamaan tutkimiaan kertomuksia tämän prosessin eri vaiheisiin. Lehdon mukaan osa ihmisiä asettuu julkisesti mormonismia vastaan, toisten esim. jättäessä mormonismiin ainoastaan ajatuksen tasolla sosiaalisten syiden vuoksi. Jotkut toiset taas pitävät itseään mormoneina ja jatkavat mormonipainotteista elämää vielä muodollisen etääntymisen jälkeenkin. Vaikka Lehdon tutkimus ei käsittele Suomen oloja, on mahdollista että dekonversion syyt ja dynamiikka ovat täällä suurilta osin samanlaiset kuin Yhdysvalloissa. Asiaa tulisi kuitenkin tutkia.

#### *Kirjallisuudentutkimus*

Mormonismiin olemassaolo on synnyttänyt paljon kirjallisuutta, mm. kirkon omia tekstejä ja sen jäsenten julkaisemia uskonnollisia teoksia. Virallisista teksteistä on yhdessä pro gradu -työssä käsitelty mormonien pyhien kirjoitusten kaanoniin kuuluvaa Mormonin kirjaa (Felin 1970). Analyysissä pohditaan kirjan englanninkielisen laitoksen tyyliä ja kieltä. Tuloksia peilataan mm. Mormonin kirjan jumalallista alkuperää koskeviin väitteisiin, ja kirjan tekstissä todetaan olevan piirteitä arabian-, egyptin- ja hepreankielisistä kulttuureista. Myös Raamatun vaikutus nähdään erittäin suurena. Felin toteaa Mormonin kirjan jossakin mielessä yltävän kirjallisuutena korkeaan tasoon, kun se taas toisessa mielessä jättää paljon toivomisen varaa.

Uskonnollisen kirjallisuuden lisäksi mormonismiin taustalta on syntynyt erilaisia fiktiivisiä teoksia. Esimerkiksi mormoneihin kuuluva scifi- ja fantasiakirjailija Orson Scott Card on saavuttanut mainetta teoksilla, jotka implisiittisesti sisältävät mormonismiin liittyviä elementtejä. Näitä käsittelevän pro gradu -työn analyysiosio pohjautuu kahden kirjan tapaustutkimukseen (Jylhä 1998). Liitos mormonismiin ei ole teoksissa eksplisiittinen, ja siksi Card onkin menestynyt myös mormoniyhteisön ulkopuolella. Tästä huolimatta Jylhä löytää lukuisia yhtymäkohtia kirjojen sisällön ja mormonifilosofian välillä. Hän pitää niitä osoituksena siitä, kuinka Card käyttää uskontoaan pohtiakseen sen tuomia mahdollisia tulevaisuusskenaarioita ja tuodakseen esiin itselleen tärkeimpiä asioita, sekä tietoisella että alitajunnallisella tasolla.

#### *Historiantutkimus*

Suuri osa mormonismia koskevasta tutkimuksesta maailmalla on ollut historiaan liittyvää. Osin tämä johtuu siitä, että mormonismiin teologia on vahvasti sidoksissa sen alkuperäisen tapahtumiin; jopa siinä määrin, että kirkon historian voidaan joidenkin mielestä sanoa *olevan* sen



teologia. Tämä tutkimuspainotus ei kuitenkaan päde Suomen tilannetta kartoitettaessa, vaikkakin monissa töissä toki on pääpainotuksen lisäksi historiaan liittyviä elementtejä.

Osa historian tutkimuksesta maailmalla on painottunut mormonismien erikoiseen tilanteeseen 1800-luvun jälkipuoliskon Utahissa. Suomessa on tutkittu Yhdysvaltain liittovaltion ja MAP-kirkon suhdetta tuona aikakautena (Hannikainen 1991). Suhde vaikeutui mm. mormonien harjoittaman moniavioisuuden vuoksi, mutta varsinainen pinnan alla oleva kiista liittyi kuitenkin kirkon ja valtion valtasuhteisiin. Hannikainen antaa pro gradu -työssään yhteenvedon niistä historiallisista ja lainsäädännöllisistä vaiheista, jotka johtivat moniavioisuudesta luopumiseen.

Toinen Suomessa tehty tutkimus kartoittaa mormonien heti toisen maailmansodan jälkeen toteuttamaa kirkonkirjojen mikrofilmausta (Ollila 2003). Filmaus tehtiin kirkon sukututkimusohjelman ja edesmenneiden puolesta suoritettavan tempelitoimitustyön edistämiseksi. Ollila käy arkisto- ja sanomalehtilähteiden avulla läpi filmausprojektin vaiheita ja esimerkiksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suhtautumista siihen. Suomessa on lisäksi tutkittu joidenkin poliittisten vasemmistopiirien suhtautumista Suomen mormoneihin kylmän sodan loppupuolella 1980-luvun alussa (Östman 2007). Näiden piirien reaktioihin on mm. sisältynyt epäilyjä mormonien suhteista Yhdysvaltojen valtarakenteisiin ja Suomen kansalaisiin kohdistuvasta vakoilusta. Myöhempien aikojen pyhien Suomessa vuosien varrella kokemasta vastustuksesta on myös tehty vielä julkaisematon historiallinen katsaus.

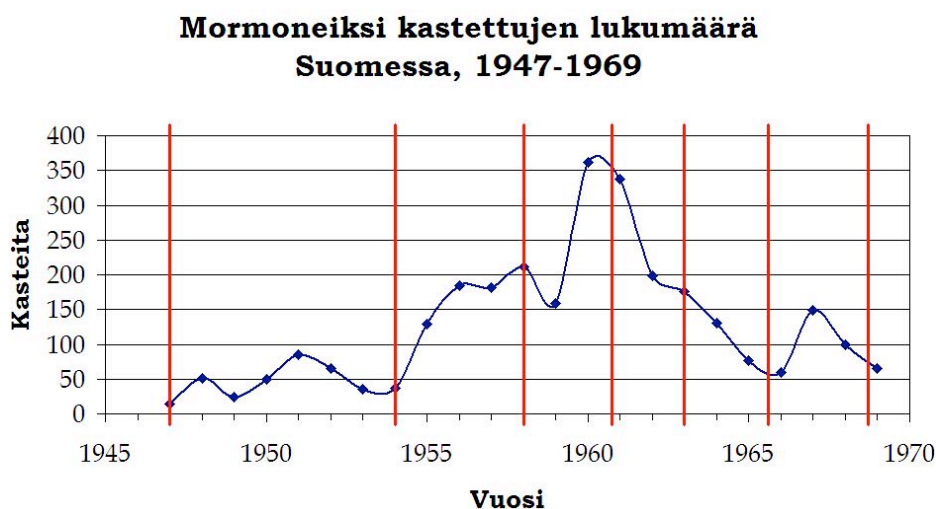
Historiantutkimuksen yhteydessä on myös tarpeen mainita tunnustuksellisista lähtökohdista kirjoitettu teos, joka käsittelee MAP-kirkon historiaa Suomessa 1800-luvulta 1980-luvun alkuun (Rinne 1986). Yleisesityksen lisäksi Rinteen kirja sisältää yksittäisten mormoniseurakuntien lyhyitä historiikkeja ja toimii tärkeänä lähtöpisteenä suomalaisesta mormonismista kiinnostuneelle tutkijalle.

### *Lähetystyö*

Myöhempien aikojen pyhät erottuvat suomalaisessa katukuvassa lähinnä useimmiten Yhdysvalloista tulleiden lähetystyöntekijöidensä kautta. Mormonilähetystyötä onkin suomalaisessa tai Suomeen liittyvässä tutkimuksessa käsitelty muutamasta eri näkökulmasta. Yksi pro gradu -työ käsittelee lähetystyötä Suomessa olevien lähetysaarnajien perspektiivistä (Björkman 2000). Aineistona käytetään 70 lähetysaarnajalla teetettyä kyselyä sekä kahden

lähetyssaarnaajan haastattelua. Björkman pohtii tutkimuksessaan mm. lähetyssaarnaajien motivaatiota tulla lähetysohjon, lähetyssaarnaajien vaikutelmia suomalaisten suhtautumisesta heihin sekä heidän vaikutelmiaan suomalaisten mormonismia koskevista tiedoista. Lähetystyöhön lähdetään Björkmanin mukaan uskonnollisen sosialisoinnin tuloksena ja henkilökohtaisen vakaumuksen johdosta. Lähetyssaarnaajat kohtaavat kuitenkin mielestään Suomessa melko paljon tietämättömyyttä ja ennakkoluuloja.

Utahin valtionyliopistossa tehty tutkimus käsittelee mormonilähetysohjön menestystä Suomessa vuosina 1947–1969 (Penley 1994). Työ valottaa täällä toimineiden yhdysvaltalaisen lähetysohjajien parhaiksi näkemii strategioita käyttäen aineistonaan mm. Suomen lähetysohjajien historiikkia, tilastoja ja lähetyssaarnaajien haastatteluita. Kuva 2 näyttää Suomessa mormoneiksi Penleyn esittämien tilastojen mukaan kastettujen ihmisten lukumäärän vuosilta 1947–1969. Itse lisäämäni pystysuorat viivat kuvaavat lähetysohjajan vaihtumista ja siten usein jonkinlaista muutosta siinä, kuinka lähetysohjota tehtiin.



Kuva 2. Mormonilähetysohjön tuloksia Suomessa, 1947–1969.

Kuvaa katsottaessa on pidettävä mielessä, että viivojen sijoitus on parhaimmillaankin vain viitteellinen: kuinka esimerkiksi arvioida, milloin uuden lähetysohjajan toimintatavat saivat yliotteen vanhoista toimintatavoista? Lisäksi lähetysohjomenestykseen vaikuttaa moni muukin tekijä. Joka tapauksessa kuvasta voidaan nähdä joitakin trendejä kastemäärissä. Penleyn mukaan lähetysohjajat painottivat eri asioita eri aikoina: jotkut johtajista painottivat numeerista kasvua,

kun taas toiset painottivat olemassa olevan jäsenistön hengellistä kasvua, aiheuttaen siten käännyttäisimäärän laskemisen. Tätä tutkimusta olisi tärkeä päivittää lähemmäs nykyhetkeä. Vertailu muiden Suomessa käännytystyötä tekevien uskonnollisten liikkeiden menetelmiin ja menestykseen toisi mielenkiintoista lisätietoa.

Mormonien lähetystyötä on yhdessä pro gradu -työssä myös verrattu yleisiin markkinointistrategioihin (Kouki 1980). Työllä on samalla vahva sosiologinen näkökulma, sillä se analysoi turkulaisten mormonien kääntymistä ja edellisen uskonnollisen yhteisön jättämistä heidän kohdallaan. Joukossa on myös passiivisiksi uskonharjoituksessaan jääneitä mormoneja. Kyselyihin, haastatteluihin ja havainnointiin nojaavan työn mukaan myöhempien aikojen pyhien lähetystyöstrategia on suurilta osin yhteneväinen yleisten markkinointimenetelmien kanssa. Suurin osa tutkituista käännyttäisistä tuli Koukin mukaan perheistä, joissa heidät oli kasvatettu suhtautumaan uskontoon myönteisesti.

Näiden tutkimusten lisäksi tutkijalle arvokas teos on lähetystyötä Suomessa lähinnä lähetysjohtajien näkökulmasta käsittelevä tunnustuksellinen kirja (Muistamme 1997). Tämä Suomessa työskennelleiden lähetysjohtajien kokoama juhlakirja sisältää johtohenkilöiden muistelmien lisäksi kronologista historiatietoa sekä mm. hyvin kattavan matrikkelin Suomessa työskennelleistä mormonilähetysaarnajista.

#### *Sukupuolirooleihin liittyvä tutkimus*

Miesten rooli on Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkossa vahva, koska papillinen johto ja toiminta on täysin heidän käsissään. Mormonien käsityksiä pappeudesta valotetaan pro gradu -työssä, jonka pohjana ovat kirkon kirjallisuus ja havainnointiaineisto (Corander 1981b). Työ ei sinänsä varsinaisesti pohdi sukupuolirooleja, mutta koska miehet ovat MAP-kirkossa ainoita pappeuden omaavia henkilöitä, voidaan työn katsoa edustavan myös sukupuolirooleihin liittyvää tutkimusta. Coranderin mukaan mormonimiehet ovat erityisasemassa sekä tässä elämässä että tuonpuoleisessa, ja pappeudenhaltijat muodostavat eräänlaisen ydinryhmän kirkossa. Miehiin liittyvän tutkimuksen ympärillä on tällä hetkellä lisäksi tekeillä pro gradu -työ, joka käsittelee maskuliinisuuden ja miesruumiin esittämistä kirkon opetuskirjallisuudessa.

Naisen asemaa mormonikirkossa on käsitelty suomalaisessa tutkimuksessa jonkin verran (Talvio 1988; Airio-Murola 1974; Elenij & Kulola 1990). Talvion pro gradu -työ analysoi naisen olemassaolon tarkoitusta ja tehtäviä mormoninäkökulmasta kirkon kirjallisuuden, havainnoinnin ja haastattelujen pohjalta. Vahvasti patriarkaalisesta luonteestaan mormonikirkko toteuttaa Talvion mielestä kuitenkin myös tasa-arvoa, esimerkiksi asettaessaan naisen ja miehen soteriologiseen riippuvuussuhteeseen toisistaan: yksikään sukupuoli ei myöhempien aikojen pyhien mukaan voi erillään täyttää korkeimman pelastuksen kriteereitä.

### *Muut aiheet*

Edellä mainittujen aihepiirien lisäksi Suomessa on tutkittu mm. uskonnon sisäistymistä mormonien parissa (Kuuva & Lindahl-Kaipia 1992). Tämä pro gradu -työ analysoi uskonnon vaikutusta turkulaisten myöhempien aikojen pyhien minä-rakenteeseen sekä sisäistymisen ilmenemistä ajatusmaailman ja kokemusmaailman tasolla. Menetelminä on käytetty mm. sana-assosiaatiotestiä ja haastatteluja. Tutkimuksen mukaan mormonit eivät ole sisäistäneet uskontoaan yhtä vahvasti kuin vertailukohtana käytetyt Jehovan todistajat, vaikkakin he ovat tehneet sen selkeästi vahvemmin kuin väestöä yleensä edustava kontrollihenkilöiden ryhmä. Uskonnollisia kokemuksia mormoneilla on jonkin verran enemmän kuin Jehovan todistajilla. Kuuvan ja Lindahl-Kaipian mukaan mormonien vahva sitoutuminen uskontoonsa ja seurakuntaansa sekä siitä johtuva ulkopuolisten sosiaalisten suhteiden mahdollinen heikkeneminen saattaa olla osasyynä negatiiviselle suhtautumiselle ympäröivän yhteiskunnan taholta.

Suomalaisten mormoninuorten parissa on tutkittu uskonnollisen vakaumuksen rakentumista ja kehittymistä (Metsä-Tokila & Lehtimäki 2002). Tutkimuksen mukaan kirkkonsa toiminnassa aktiivisesti mukana olevat nuoret asettavat uskonnollisen sosialisoinnin kautta oppimansa arvot usein kyseenalaisiksi noin 17-vuotiaina, osan jatkaessa toimintaansa mormonikirkossa ja osan jäädessä pois. Kirkolla todetaan kuitenkin olevan merkittävä vaikutus nuorten elämään, erityisesti muiden mormoninuorten muodostaman vertaisryhmän kautta.

Osaksi nuoriin liittyen on tällä hetkellä käynnissä kasvatustieteen pro gradu -työksi valmistuva tutkimus mormoninuorille uskontoa opettavan MAP-kirkon koululaitoksen toiminnasta. Työssä peilataan kirkon suosittamia opetusmetodeja kasvatustieteen yleisesti suositteluihin opetusmetodeihin. Lisäksi työssä pyritään kartoittamaan, kuinka maallikkoina Suomen

seurakunnissa toimivat opettajat onnistuvat näiden metodien toteuttamisessa nuoria opettaessaan. Pienemmät tutkimukset ovat käsitelleet mormonien partiotoimintaa pääkaupunkiseudulla (Tammi 1991) ja pohtineet MAP-kirkon kehittymistä tulevaisuuden Suomessa (Airtto 2004).

## Tutkimusideoita

Koska Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkkoa ei ole Suomessa tutkittu kovin paljon, on melko helppoa ehdottaa tutkimusaiheita paremman ja syvällisemmän ymmärryksen saamiseksi. Muiden uskonnollisten traditioiden tavoin mormonismia voidaan käyttää joko itsenäisenä tutkimuskohteena tai tapaustutkimuksena; molemmilla lähestymistavoilla on omat ansionsa. Seuraavissa tutkimusehdotuksissa on esimerkkejä molemmista.

Ensiksi olisi erittäin hyödyllistä luoda profiili nykyajan myöhempien aikojen pyhistä Suomessa. Aikaisemmin tehtyjä yleiskuvaa jäsenistöstä antavia tutkimuksia olisi tärkeä päivittää ja laajentaa. Joitakin tarpeellisia kysymyksiä ovat esimerkiksi nämä: Mikä on suomalaisten mormonien yleinen koulutustaso? Millaisissa työtehtävissä he toimivat? Mikä on heidän oma ja heidän lapsuudenperheensä uskonnollinen tausta? Seuraavatko vastaukset näihin kysymyksiin muita aktiivisesti uskonnollisia suomalaisia vai onko havaittavissa selkeitä eroavia trendejä? Kuinka oikeaoppisia ja omistautuneita suomalaiset myöhempien aikojen pyhät ovat uskomuksissaan ja uskonnonharjoituksessaan? Ovat he konservatiivisia vai liberaaleja mormonismien aatemaailman puitteissa ja miksi? Miksi toiminnasta jäädään pois?

Yksi positiivisista puolista tällaisessa tutkimuksessa on, että tutkimustietoa joistakin näistä aiheista on olemassa edellä esitetyssä suomalaisessa tutkimuksessa. Lisäksi samanlaista tietoa on olemassa muista maista ja uskonnoista, ja siten vertaileva tutkimus voi antaa mielenkiintoisia tuloksia (esim. Heaton et al. 2004; Kääriäinen et al. 2005). Tämä profiili voisi myös toimia astinlautana muulle Suomeen keskittyvälle tutkimukselle, jonka aiheena olisivat mormoniperheet sekä mormonilasten kasvatus, nuoriso ja päihhteiden tai huumeiden käyttö, mielenterveys, lähetystyökokemuksen vaikutus suomalaisiin mormoneihin sekä mormoninaisten asema kodissa ja kirkossa.

Yksi joitakin tutkijoita askarruttanut asia on mormonikirkon kasvu ja sen syyt. Vaikka kirkon esittämät viralliset jäsenluvut eivät anna vastauksia haastavaan todellisen kasvun kysymykseen ja ovat sinällään jopa harhaanjohtavia (Phillips 2006), ovat jotkut pitäneet mormonismia esimerkkinä uskonnosta, joka kasvaa vahvasti yleisestä sekularisoitumisesta huolimatta (Stark 2005). Myöhempien aikojen pyhiin maailmanlaajuinen kasvu on ollut numeerisesti vaikuttavaa, vaikka Suomessa kasvu onkin ollut käytännössä pysähdyksissä pitkän ajan. Taulukkoon 1 on koottu muutama jäsenmäärään liittyvä luku Suomesta, Ruotsista ja maailmanlaajuisesta kirkosta (Deseret News; Stark 2005, 144–145).

Taulukko 1. MAP-kirkon jäsenmäärä ja sen kasvu Suomessa, Ruotsissa ja maailmanlaajuisesti

	1980	1990	2000	Kasvu 1980–2000
<b>Suomi</b>	3 849	4250 <sup>3</sup>	4 455	16 %
<b>Ruotsi</b>	6 552	7 850 <sup>3</sup>	8 595	31 %
<b>Maailma</b>	4 639 822	7 761 000	11 069 000	139 %

Suuria eroja on selkeästi nähtävissä ja Suomella on maana omat syynsä, jotka aiheuttavat hidasta kasvua (Kääriäinen et al. 2005). Olisi joka tapauksessa mielenkiintoista tutkia lähemmin syitä Suomen ja Ruotsin jäsenmäärän kasvun eroihin, koska ne ovat monin tavoin samanlaisia maita. Lisäksi olisi mielenkiintoista vertailla MAP-kirkon kasvua muiden kirkkojen kasvulukuihin sekä Suomessa että Ruotsissa.

Toinen laaja tutkimuksen aihepiiri on mormonismien julkisuuskuva Suomessa. Olisi erityisen valaisevaa tutkia mormonien suhdetta yhteiskuntaan sekä mediaan ja peilata tuloksia uusista uskonnollisista liikkeistä ja vähemmistöuskonnoista aiemmin saatuihin näkökulmiin (esim. Kaplan 2000, 125–330). Mitkä asiat ovat vaikuttaneet mormonien julkisuuskuvaan Suomessa? Mitä MAP-kirkko on tehnyt tai ei ole tehnyt vaikuttaakseen julkisuuskuvaansa ja kuinka suomalainen media on kohdellut myöhempien aikojen pyhiä yhtenä Suomessa vaikuttavista uskonnollisista vähemmistöistä?

<sup>3</sup> Vuoden 1990 tiedot puuttuvat Deseret Newsin almanakoista, joten olen käyttänyt keskiarvoa vuosien 1989 ja 1991 jäsenmääristä.

Samoin olisi mielenkiintoista tutkia kategorisointiongelmia suomalaisesta näkökulmasta: mitä argumentteja suomalaisessa keskustelussa on käytetty Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon luokitteluksi kristityksi, kristillisperäiseksi, ei-kristityksi tai uudeksi uskonnolliseksi liikkeeksi? Mormonismia voidaan painotuksesta ja näkökulmasta riippuen sanoa sisältävän elementtejä jokaisesta ja ”perheyhtäläisyyksiä” jokaiseen näistä. Vaikka tämä luokittelu ei sinällään olekaan tärkeä analyttiseltä kannalta, sen voidaan ajatella vaikuttavan suomalaisten ajatuksiin mormoneista ja siten myös mormonikirkon kasvuun Suomessa. Lisäksi se avaa mielenkiintoisia ikkunoita suomalaisten mormonien itseymmärrykseen sekä muiden kirkkokuntien identiteettikäsityksiin Suomen uskonnollisessa kentässä.

Viimeinen tässä mainittava suomalaiseen mormonismiin liittyvä tutkimusidea käsittelee mormoneja sekä uskonnollisen että sekulaarin antikulttiliikkeen ajatusmaailmassa. Esimerkiksi 1970-luvun lopussa tapahtui kahden suomalaisen myöhempien aikojen pyhän dekonversio, joka on vaikuttanut vahvasti maamme antikulttiliikkeen toimintaan ja jonka johdosta mormoneja on silloin tällöin käsitelty negatiivisesti julkisuudessa nykypäiviin saakka. On esimerkiksi pidetty esityksiä koulujen uskontotunneilla ja julkisissa tilaisuuksissa sekä tuotettu artikkeleita sanoma- ja aikakauslehtiin. Kaikella tällä on luultavasti ollut vaikutusta mormonismien julkisuuskuvaan ja ihmisten suhtautumiseen, mutta asiaa ei ole tutkittu syvällisemmin.

Mormonismi ei tietenkään ole antikulttiliikkeen ainoa kohde, vaan monet muut kirkot ja liikkeet ovat saaneet osansa kritiikistä ja sen tuottamasta negatiivisesta julkisuudesta. Olisi mielenkiintoista tutkia ja vertailla vastustavan retoriikan eroja, kun se kohdistuu yhtäällä mormonismiin ja toisaalla esimerkiksi Jehovan todistajiin tai skientologeihin.

## **Suomalaiseen mormonismiin liittyviä lähteitä**

Tutkijan käytössä on olemassa melko suuri määrä erilaisia lähteitä vastausten saamiseksi mm. edellä esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Suurin suomalaiseen mormonismiin liittyvä lähdemateriaalin kokoelma sijaitsee ehkä hieman ironisesti Suomen ulkopuolella Myöhempien

Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon päämajassa Salt Lake Cityssä Utahin osavaltiossa Yhdysvalloissa. Siellä toimiva kirkon historiikirjasto ja -arkisto ovat mormonismiin maailmanlaajuisesti liittyvän arkistomateriaalin pääasiallinen säilytyspaikka (ks. <http://www.lds.org/churchhistory>). Arkistossa on mm. alueellisia ja seurakunnallisia historiikkeja, julkaistuja kirjoja ja lehtisiä sekä alkuperäisiä dokumentteja mormonismiin varhaisilta vuosilta. Arkiston avoimuudesta on käyty ja käydään edelleen jonkin verran keskustelua, mutta tutkijoilla on joka tapauksessa vapaasti käytettävään erittäin suuri määrä materiaalia.

Kirjastossa ja arkistossa on myös kaikkein kattavin kokoelma juuri suomalaiseen mormonismiin liittyvää materiaalia. Arkisto sisältää mm. kronologisia historiikkeja, joiden ensimmäiset merkinnät ovat 1800-luvun toiselta puoliskolta. Arkistossa on myös lukuisia suomalaisten mormonien sekä Suomessa lähetystyössä olleiden mormonien haastatteluja. Näiden lisäksi on lähetyskentän raportteja, kirjeenvaihtoa, kirkon virallisia aikakirjoja, kirjoja, lehtisiä jne. Suomeen liittyvästä materiaalista osa ei ole suoraan tutkijoiden käytössä luottamuksellisuussyistä. Tilanteet käsitellään kuitenkin tapauskohtaisesti ja tutkijan tarpeista riippuen.

Tämän ulkomailla sijaitsevan materiaalin lisäksi suomalaisen tutkijan käytössä on ainakin kaksi maantieteellisesti helpompaa lähdemateriaalin säilytyspaikkaa. Niitä ei ole hyödynnetty tutkimuksissa juuri lainkaan ja ne ovat siten tärkeitä uusia lähteitä. Yksi arkisto sijaitsee MAP-kirkon Hämeenlinnan seurakuntakeskuksen alakerrassa. Se perustettiin vuonna 1999, kun myöhempien aikojen pyhiä ja kirkon seurakuntia ympäri Suomen pyydettiin aloittamaan historiallista arvoa omaavien materiaalien lähettäminen sinne. Arkisto sisältää mm. satoja mormonismiin liittyviä sanomalehtileikkeitä vuodesta 1946 nykyaikaan saakka. Lisäksi arkiston verrattain suuri kokoelma sisältää kirjeenvaihtoa, seurakuntien historiikkeja, erilaisia kirkollisia raportteja, haastatteluja ja kirkon vanhoja oppikirjoja. Kirkon Suomessa julkaisemien *Valkeus-* ja *Liabona-*lehtien kokoelma on myös arvokas lähde tutkijalle.

Toinen tärkeä arkistolähde on myöhempien aikojen pyhien lähetystoimisto Neitsytpolulla Helsingissä. Ehkä kaikkein arvokkain siellä säilytetty lähde on historiikki tapahtumista Suomen lähetyskentällä 1940-luvulta asti. Se sisältää esimerkiksi tietoja mormonien lähetystyön johtamisesta Suomessa, joitakin seurakuntahistoriikkeja ja tietoja tapahtumista niissä kaupungeissa, joissa mormonit ovat tehneet käännästyötä. Toimiston arkisto sisältää myös mm. kääntymyskertomuksia, varhaisia sanomalehtileikkeitä sekä lähetysaarnajaluetteloita.



Näiden kahden suomalaisen arkiston heikkous on, että niiden sisältämää materiaalia ei ole täysin järjestetty ja luetteloitu. Tämän vuoksi tutkija joutuu usein kaivelemaan aikansa löytääkseen tarvitsemansa lähteen. Joka tapauksessa on tärkeää mainita näiden arkistojen olemassaolo ja todeta, että ne sisältävät suuren määrän lähes käyttämätöntä lähdemateriaalia suomalaisen mormonismien tutkimuksesta kiinnostuneelle. Ei myöskään tule unohtaa paikallisia mormoniseurakuntia, joissa on ainakin tässä katsauksessa esiteltyjen tutkimusten mukaan yleensä suhtauduttu suopeasti esimerkiksi osallistujahavainnoinnin, haastattelujen ja kyselyjen avulla tutkimusta tekeviin opiskelijoihin.

Ainakin yksi suomalainen lähde on vielä hyvä mainita tässä yhteydessä. Helsingin yliopisto on luomassa ”Historiallisen sanomalehtikirjaston”, jonka puitteissa digitoidaan kaikki suomalaiset sanomalehdet vuosien 1771 ja 1890 väliltä (ks. <http://digi.lib.helsinki.fi>). Suunnitelman mukaan projektin pitäisi olla valmis vuonna 2007, mutta tähän mennessä prosessoitujen sanomalehtien tietokanta on jo käytettävissä internetissä mm. sanahakuperiaatteella. Hakukoneeseen voi esimerkiksi syöttää sanan ”mormoni”, minkä jälkeen järjestelmä etsii tuon sanan sisältäviä sanomalehtiä ja artikkeleita. Alustavien hakujen perusteella artikkeleita löytyy erittäin paljon sekä suomen että ruotsin kielillä. Kuvassa 3 on kaksi esimerkkiä varhaisista mormonismia käsittelevistä sanomalehtimaininnoista.

— **Gräs mormonilaisnuden saarnaaja Hedberg on tuten Folkw. tietää, saapunut Helsinkiin Ruotsista ja myy-lentelee pöytäkirjoja, jotka sisältävät mormonein opinkappaleet ja joissa muun muosia puolustetaan myöskin m o n i - a w i o i s u u t t a. Hönen sanotaan Turussa ja Sipoosja saaneen useita sieluja werkoonsja.**

Meidän tiedääsemme on moinen us-toon-läännittäjän toimi Suomessa siel-setty.

— **Diverse inhemska notiser. Mor-moner i Helsingfors. Sedan någon tid skall enligt Finl. en i H:fors boende svensk tryckeriarbetare vid namn Nyberg arbeta för spridande af mormonism, dess värre icke utan framgång.**

Kuva 3. Varhaisia sanomalehtimainintoja mormonismista. Vasemmalla *Hämäläinen*, 5. marraskuuta 1884 ja oikealla *Östra Finland*, 21. syyskuuta 1888. Lähde: Historiallinen sanomalehtikirjasto, Helsingin yliopiston kirjasto.

Nämä vanhat sanomalehdet sisältävät monenlaisia mormoneihin liittyviä uutisia: lähetyssaarnaajien toimintaa Suomessa, mormonien tapahtumia Skandinaviassa tai muualla maailmassa, yleisiä kuvauksia mormoniuskonnosta jne. Suomalaisen uskonnontutkimuksen näkökulmasta nämä sanomalehdet ovat erittäin arvokas lähde. Aikaisemmin on esimerkiksi tiedetty joistakin yksittäisistä suomalaisista lehdistä, jotka mainitsevat mormonismia 1800-luvulla, mutta nämä nyt helposti saatavilla olevat lähteet avaavat täysin uudenlaisen kuvan mormonismiin liittyvistä suomalaisten tiedoista ja reaktioista noina varhaisina vuosina. Asian tekee mielenkiintoiseksi myös se, että Suomen uskonnollinen kenttä oli tuolloin hyvin erilainen kuin nykyään, pääasiassa uskonnonvapauden puutteen vuoksi. Siten mormoneihin liittyvät varhaiset reaktiot saattavat vaikuttaa melko erikoisilta nykylukijan silmissä.

## Lopuksi

Suomalainen mormonismi on muiden uskontojen tavoin mielenkiintoinen tutkimuskohde. Ensiksi, vaikka joitakin tutkimustuloksia on jo olemassa, on tutkimusalue kokonaisuudessaan kuitenkin melko kartoittamaton. Suomalaisesta mormonismista on olemassa eri tieteenaloihin liittyviä hajanaisia tutkimustuloksia, jotka antavat rajoitettuja vilauksia laajaan huoneeseen usean pienen avaimenreiän kautta. Tehtävää on paljon, jotta mormonismi voitaisiin paremmin asettaa suomalaisen uskonnollisuuden ja kulttuuristen vaikutteiden laajempaan kenttään ja jotta Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon sisäistä dynamiikkaa Suomessa voitaisiin ymmärtää paremmin.

Toiseksi, Suomen uskonnollinen kenttä eroaa paljon Yhdysvalloista, joka on mormonismia kotimaa ja jonka kulttuuri vaikuttaa MAP-kirkon toimintatapoihin kaikkein vahvimmin. Yhdysvaltojen uskonnollinen kenttä on vahvasti pluralistinen, kun taas Suomen kenttää dominoi kulttuurisesti vahva evankelis-luterilainen kansankirkko. Tällä on selkeä vaikutus siihen, kuinka MAP-kirkon tapaisiin pienempiin uskontokuntiin suhtaudutaan täällä. Mormonismia

suomalaisesta tutkimuksesta saatujen tulosten vertailu muista paikoista kerättyihin tuloksiin on siten erittäin hyödyllistä, koska se tuottaa ymmärrystä mm. niistä kulttuurijännitteistä, jotka vaikuttavat mormonikirkkoon sekä sisältä että ulkoa.

Viimeiseksi, yksi positiivisimmista asioista tulevan tutkimuksen puitteissa on Suomeen liittyvän lähdemateriaalin suuri määrä. Uskonopistaan johtuen myöhempien aikojen pyhät ovat aina olleet ahkeria muistiinpanojen tekijöitä. Mormonismien tutkija ei siten helposti kohtaa olemattomien lähteiden seinää. Tämän lisäksi lähdemateriaali on suurilta osin tähän saakka koskematon ja tarjoaa tutkijalle siten mielenkiintoisen kentän. Mormonisanastoa lainaten voisikin sanoa, että ”vainio on jo vaalennut korjattavaksi”.

## LÄHTEET

### SUOMALAINEN TUTKIMUSKIRJALLISUUS

#### AIRIO-MUROLA, MIRJAMI

1974 *Naisen tehtävät MAP-kirkossa. Yhden vaikuttajan yksilöpsykologista tarkastelua.* Proseminaarityö, Turun yliopisto.

#### AIRTO, MIKKO

2004 *Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon kehittyminen Suomessa vuoteen 2015 mennessä.* Proseminaarityö, Lapin yliopisto.

#### BJÖRKMAN, JESSICA

2000 *Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga och missionstjänsten i Finland.* Uskontotieteen pro gradu -työ, Åbo Akademi.

#### CORANDER, ALARIK

1981a *Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko.* Teoksessa Nils G. Holm et al. (toim.), *Aktuella religiösa rörelser i Finland*, 311–321. Åbo: Åbo Akademi.

1981b *Palautettu valtuus: Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon käsitys pappeudesta.* Uskontotieteen pro gradu -työ, Helsingin yliopisto.

#### ELENIJ, CARITA & KULOLA, PAULA

1990 *Naisen tehtävät suomalaisessa Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkossa.* Proseminaarityö, Turun yliopisto.

#### FELIN, PERTTI

1970 *Aspects of the style and language of the Book of Mormon.* Englannin kielen pro gradu -työ, Helsingin yliopisto.

#### HANNIKAINEN, HEIKKI

- 1991 *Moniavioisuus Utabin historiassa*. Oikeustieteen pro gradu -työ, Helsingin yliopisto.  
HEINO, HARRI
- 1997 *Mihin Suomi tänään uskaa*. Helsinki: WSOY.
- 1984 *Mihin Suomi uskaa*. Porvoo: WSOY.  
HUTTUNEN, TAISTO
- 1965 *Mormonien nykyinen oppi*. Systemaattisen teologian laudaturtyö, Helsingin yliopisto.  
JYLHÄ, EVA-JO
- 1998 *Orson Scott Card's Exploration of the Doctrine and Culture of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints in Ender's Game and The Tales of Alvin Maker*. Englannin kielen pro gradu -työ, Oulun yliopisto.  
KASKI, ANN-CATRIN
- 1984 *Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga: En religionssociologisk studie av mormonkyrkan med särskild hänsyn till förhållandena i Finland*. Uskontotieteen pro gradu -työ, Åbo Akademi.  
KOUKI, TIMO
- 1980 *Turun MAP-kirkko ja sen lähetystyö*. Uskontotieteen pro gradu -työ, Turun yliopisto.  
KURRA, RISTO
- 1971 *Mormonikääntyminen ja mormonismien kuva Suomessa*. Sosiologian pro gradu -työ, Tampereen yliopisto.  
KUUVA, ARJA & LINDAHL-KAIPIA, SUSANNA
- 1992 *Uskonnon sisäistymisen ilmeneminen Jehovan todistajan ja Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon jäsenen ajatus- ja kokemusmaailmassa: Vertaileva tutkimus Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon Turun seurakunnan ja Jehovan todistajien Turun eteläisen seurakunnan jäsenmäytteen välillä*. Uskontotieteen pro gradu -työ, Turun yliopisto.
- 1990 *Katsaus Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon ja Jehovan todistajain historiaan ja oppiin*. Proseminarityö, Turun yliopisto.  
KVIST, LEILA
- 1974 *MAP-kirkon pyhät lähteet ja niiden käyttö Turun seurakunnan sakramenttikokouksissa*. Proseminarityö, Turun yliopisto.  
KYLÄMÄLÄ, HELLÄ
- 1970 *Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko Suomessa ja sen asema suomalaisten lahkajien tyypologiassa*. Proseminarityö, Turun yliopisto.  
LAMMINPÄÄ, KIRSI
- 2002 *Jatkuvan ilmoituksen periaate Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkossa*. Uskontotieteen pro gradu -työ, Turun yliopisto.  
LEHTO, VESA-PETRI

- 2000 *Uskonnollisesta yhteisöstä eroaminen uskontotieteellisenä ongelmana: Tutkimus ex-mormonien eroamiskertomuksista.* Uskontotieteen pro gradu -työ, Turun yliopisto.
- METSÄ-TOKILA, PIIA
- 2004 *Vuosien 1844–1877 mormonikirkon johtajan Brigham Youngin tulkintoja naisen asemasta avioliitossa, perheessä, työssä, koulussa ja yhteiskunnassa.* Proseminarityö, Turun yliopisto.
- METSÄ-TOKILA, TIMO & LEHTIMÄKI, JUKKA
- 2002 Vähemmistöuskontoon kuuluvan nuoren hengellisen vakaumuksen rakentuminen ja aikuistuminen. Julkaisematon artikkelikäsikirjoitus.
- MIKKOLA, ELISA
- 1998 *Mormonin kirja – tulkinnan ongelmia.* Proseminarityö, Turun yliopisto.
- OLLILA, MARIA
- 2003 *Käsin kopioidusta mormonien raboittamaan mikrofilmaukseen: Suomalaisten kirkonkirjojen jäljennystyö 1924–1955.* Yleisen kirkkohistorian pro gradu -työ, Helsingin yliopisto.
- PENLEY, KAIJA
- 1994 *Leadership of Mormon missionary efforts in Finland and its influence on conversion rates in the Finnish mission, 1947–1969.* Historian pro gradu -työ, Utah State University.
- ROTO, PEKKA & LEHTIMÄKI, TERHO & SUURINKEROINEN, SARI
- 2000 Mormonien käsitykset elämäntavoista ja terveydestä. – *Suomen Lääkärilehti* 55(19), 2125–2128.
- RÄISÄNEN, HEIKKI
- 1997 A Bible-Believer Improves the Bible: Joseph Smith's Contribution to Exegesis. Teoksessa Heikki Räisänen, *Marcion, Muhammad and the Mahatma: Exegetical Perspectives on the Encounter of Cultures and Faiths*, 153–169, 273–277. London: SCM Press.
- 1984a Joseph Smith und die Bibel: Die Leistung des mormonischen Propheten in neuer Beleuchtung. – *Theologische Literaturzeitung* 109(2), 81–92.
- 1984b Joseph Smith ja Raamattu. – *Teologinen Aikakauskirja* 89(4), 287–294.
- SAARELA, SINIKKA
- 1987 *Mormonikäätymys Suomessa.* Sosiologian pro gradu -työ, Jyväskylän yliopisto.
- TALVIO, ANNE MARIE
- 1988 *Naisen asema Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkossa.* Uskontotieteen pro gradu -työ, Helsingin yliopisto.
- TAMMI, MAIJA
- 1991 *Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen kirkon partiotoiminta pääkaupunkiseudulla.* Proseminarityö, Helsingin yliopisto.
- TASKINEN, EIJA

1994 *Oulun pyhät: Oulun Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon piirissä tapahtuvan sosialisatioprosessin tarkastelua.* Kulttuuriantropologian pro gradu -työ, Oulun yliopisto.

ULJAS, NIINA

1988 *Korotuksen tie: Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon käsitys elämän tarkoituksesta.* Uskontotieteen pro gradu -työ, Helsingin yliopisto.

ÖSTMAN, KIM

2007 The Mormon Espionage Scare and its Public Coverage in Finland, 1982–1984. – *Journal of Mormon History*, tulossa.

2006 Nykyajan kristillistä esoteriaa: katsaus mormonismiin tempelitradiitioon. – *Teologinen Aikakauskirja* 111(5), 430–440.

### MUUT

ALLEN, JAMES B. & WALKER, RONALD W. & WHITTAKER, DAVID J. (toim.)

2000 *Studies in Mormon History, 1830–1997: An Indexed Bibliography.* Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

ANNUS, IREN E.

2006 Review Essay: New Studies in Mormonism. – *Nova Religio* 9(4), 98–111.

DAVIES, DOUGLAS J.

2003 *An Introduction to Mormonism.* Cambridge: Cambridge University Press.

2000 *The Mormon Culture of Salvation: Force, Grace and Glory.* Aldershot: Ashgate.

DESERET NEWS

*Deseret [Morning] News Church Almanac*, editiot vuosilta 1982, 1991–1992, 1993–1994 ja 2003. Salt Lake City: Deseret News.

HEATON, TIM B. & BAHR, STEPHEN & JACOBSON, CARDELL K.

2004 *A Statistical Profile of Mormons – Health, Wealth, and Social Life.* New York: Edwin Mellen Press.

KAPLAN, JEFFREY (toim.)

2000 *Beyond the Mainstream: The Emergence of Religious Pluralism in Finland, Estonia, and Russia.* Helsinki: Finnish Literature Society.

KÄÄRIÄINEN, KIMMO & NIEMELÄ, KATI & KETOLA, KIMMO

2005 *Religion in Finland: Decline, Change and Transformation of Finnish Religiosity.* Tampere: Church Research Institute.

MAUSS, ARMAND L.

1994 *The Angel and the Beehive: The Mormon Struggle With Assimilation.* Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

MAUSS, ARMAND L. & REYNOLDS, DYNETTE IVIE

- 2000 A Topical Guide to Published Social Science Literature on the Mormons.  
Teoksessa James B. Allen et al. (toim.), *Studies in Mormon History, 1830–1997: An Indexed Bibliography*, 1057–1152. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

MUISTAMME

- 1997 *Muistamme*. Salt Lake City: Henry A. Matis Family Society.

PERRY, SETH

- 2006 An Outsider Looks In at Mormonism. – *Chronicle of Higher Education* 52(22), B9–B11.

PHILLIPS, RICK

- 2006 Rethinking the International Expansion of Mormonism. – *Nova Religio* 10(1), 52–68.

RINNE, ANNA-LIISA

- 1986 *Kristuksen kirkko Suomessa: Kertomus Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon juurtumisesta tähän maahan*. Turku: omakustanne.

SMITH, GEORGE D. (toim.)

- 1992 *Faithful History: Essays on Writing Mormon History*. Salt Lake City: Signature Books.

STARK, RODNEY

- 2005 *The Rise of Mormonism* (toim. Reid L. Neilson). New York: Columbia University Press.

WALKER, RONALD W. & WHITTAKER, DAVID J. & ALLEN, JAMES B.

- 2001 *Mormon History*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

Artikkeli perustuu Joseph Smith and Mormonism -symposiumissa Turun yliopistolla 2. helmikuuta 2006 pidettyyn esitykseen. Kirjoitus tulee ilmestymään kokoomajulkaisussa englannin kielellä.

DI, fil. yo Kim Östman on uskontotieteen opiskelija Åbo Akademin humanistisessa tiedekunnassa.

**Mormonism in Finland: Kirjallisuutta, tutkimusideoita ja lähteitä**  
**Research on Mormonism in Finland: Literature, Research Ideas, and Sources**

**ABSTRACT**

This paper is a review of the scholarly study of Mormonism in Finland. After a general context of worldwide Mormon studies is laid, the initial literature survey focuses on describing research topics and results presented in Finnish scientific articles and in Master's theses developed mostly at Finnish universities. The topics of the studies vary between fields such as theology, sociology, gender studies, and missionary work.

Research has so far been fairly scarce in Finland. Thus the paper also encourages further study of the Latter-day Saints by discussing a collection of research ideas for different fields and by describing repositories of primary source material both abroad and in Finland. These include church archives in Salt Lake City, USA, and in Hämeenlinna and Helsinki, Finland. So far these repositories have been utilized very little in researching Finnish Mormonism, and therefore they are interesting sources for new material.